

КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Українські просвітителі Алчевські

Методичний кейс

*до 185-річчя від дня народження Христини Данилівни
Алчевської*

Зоя Жеребкіна, завідувач бібліотеки,

Ганна Павлова, бібліотекар

Родина Алчевських — видатні українські підприємці, меценати та культурні діячі кінця *XIX*—*початку XX століття*.

Вони були *центром української інтелігенції Харкова*, сприяли культурному розвитку попри тиск імперії, а їхній внесок заклав основи індустріалізації та освіти регіону.

Родина Алчевських — батьки Олексій і Христина,
діти: Дмитро, Григорій, Ганна, Микола, Іван та Христя

Олексій Кирилович Алчевський (1835–1901) — промисловець, банкір, засновник Харківського земельного банку, фундатор індустріального розвитку Донбасу, засновник міста Алчевськ.

Відомий своїм меценатством: вкладав великі кошти у спорудження церков, лікарень, бібліотек і недільних шкіл.

Також бізнесмен брав участь в українському національному русі й підтримував його фінансово, ініціював і оплатив установа першого пам'ятника Тарасові Шевченку в Харкові (1899).

У ті часи відкрити пам'ятник українському поетові офіційно було неможливо, тому Олексій Алчевський зробив це як приватна особа на своїй території в саду.

*Побувати в сім'ї Алчевських — те ж саме,
що відвідати театр.*

Остап Лисенко, син фундатора української професійної музичної школи

Особлива художня атмосфера, що царювала в родині Алчевських, патріотичні настрої, гостинність і гармонія, високогромадське звучання діяльності батьків сприяли створенню в них авторитетного культурного осередку *Слобідського краю*.

Широка амплітуда інтересів батьків, безумовно, благотворно вплинула на дітей Алчевських.

Вони зростали та виховувалися в умовах виключних для розвитку мистецьких нахилів і смаків, усі були музично обдаровані, усі бачили своє майбутнє в присвяті служінню народу.

Діти Алчевських — дійсно творча та наукова еліта України

- ✓ **Дмитро (1866–1920)** — біолог, кандидат природничих наук;
- ✓ **Григорій (1866–1920)** – композитор, педагог;
- ✓ **Ганна (1868–1931)** – художниця, громадська діячка, дружина архітектора Олексія Бекетова;
- ✓ **Микола (1872–1942)** – театральний критик, автор букварів для дорослих українською;
- ✓ **Іван (1876–1917)** – видатний оперний співак (тенор), заснував товариство «Кобзар»;
- ✓ **Христина (1882–1931)** — поетеса, перекладачка, педагог.

Біографія

Христина Данилівна Алчевська

(Журавльова, 1841–1920), дружина Олексія Кириловича Алчевського, — прогресивна діячка народної освіти, віцепрезидент Міжнародної ліги освіти, відома як організатор і керівник недільних шкіл на Україні.

Христина Данилівна народилася в повітовому містечку Борзні Чернігівської губернії.

Дитячі роки

Данило Журавльов, батько Христини, викладав у міському училищі, а мати – блискуча аристократка, красуня Аннет Вуїч.

За лінією матері дітям передались артистичні здібності.

Ще в дитинстві Христя грала в домашньому театрі й могла стати актрисою.

Роки навчання

Цікаво, що освіту дівчинка здобула самотужки.

Батько, *Данило Журавльов*, хоча сам був учителем, не терпів жіночої освіти.

Брати її змогли отримати домашню освіту, скінчити гімназію, а самій *Христі* батько заборонив навіть навчатися читати та писати!

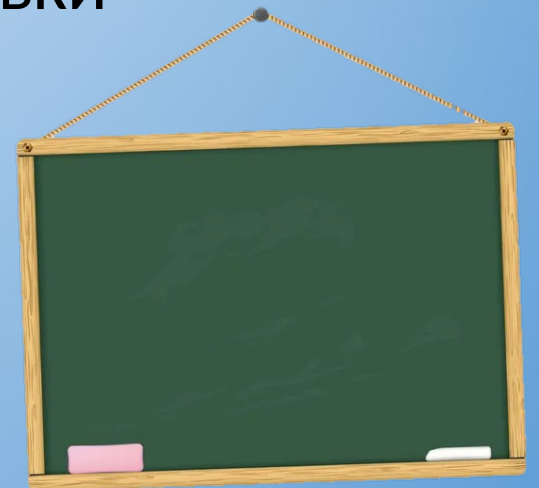
Роки навчання

Юна *Христя* стояла під дверима кімнати для уроків, слухала пояснення вчителя братам, і так навчалася сама.

Дівчинка мала надзвичайні здібності, залізну волю, а також те, що сьогодні ми б назвали мотивацією.

Читати та писати майбутня освітянка навчилася раніше, ніж її брати, а потім ще й писала за них гімназійні твори, якими всі зачитувалися.

Проте ні скінчити школу, ні отримати диплом учительки або якогось іншого фаху *Христина* не змогла.

Юність

Христина Алчевська дуже багато читала.

Читання стало їй панацеєю від горя, бо померла найдорожча людина – *мати* (Христині тоді було 16 років).

Для *Христі* мати була ідеалом не просто красивої, а й освіченої, інтелектуальної та доброї жінки.

Дівчина потай здобувала книжки, відвідувала заборонені просвітницькі товариства.

Під псевдонімом «Українка» друкувала статті, писала й вірші.

Одна така поезія вразила молодого *Олексія Алчевського*, який, не знаючи імені авторки, написав у редакцію.

Почалося листування.

Молодих інтелігентів зблизили любов до *Шевченкових віршів*, читання, а також уміння тонко й глибоко відчувати.

1862 року *Олексій* і *Христина* одружилися та переїхали із Сум до *Харкова*.

Зліва — Олексій і Христина Алчевські в молодості.
Справа — Олексій Алчевський (1835–1901).

ЖИТТЕПИС

Христина Алчевська
з ученицями

Олексій та Христина Алчевські усвідомлювали: головне – не просто вдягатися в народні українські строї, а й конкретно діяти.

13 травня 1862 року молода *Христина Алчевська* власним коштом відкрила *Харківську приватну жіночу недільну школу*, яку втримувала протягом усього свого життя.

Навчала дорослих потай, бо не мала вчительського диплома.

Та важливо, що навчання було успішним, а сама атмосфера школи нагадувала врочисті таємні зборища.

ЖИТТЕПИС

Христина Алчевська з ученицями

Недільні школи були безкоштовними закладами для дітей і дорослих.

10 червня 1862 року влада офіційно заборонила рух «недільників».

Але Христина влаштувала заняття в себе вдома.

Вісім років недільна школа працювала нелегально.

У недільних школах, крім викладання офіційно визначених предметів, широко подавалися відомості з української історії, географії, фізики, хімії, природознавства, літератури, гігієни, правознавства.

ЖИТТЕПИС

22 березня 1870 року в будинку міського парафіяльного училища офіційно відкрили *Харківську приватну жіночу недільну школу*.

Цей заклад став лідером у конкурсах і маленьким «міністерством» серед освіти.

Почесним опікуном школи в 70-ті роки була *Ганна Петрівна Вернадська* — мати майбутнього вченого *Володимира Івановича Вернадського*.

Г. П. Вернадська

ЖИТТЕПИС

Учениці Харківської приватної школи
1870 рік.
Христя Алчевська позначена хрестиком

1879 р. *Христя Алчевська* відкрила також недільну школу в селі *Олексіївці* на *Катеринославщині* (нині – Дніпропетровська область), де познайомилася з *Борисом Грінченком*.

Учителі в недільних школах працювали без будь-якої винагороди, лише завдяки ентузіазму.

ЖИТТЕПИС

Христина Данилівна вимагала відкриття на Харківщині жіночих безкоштовних шкіл, збереження українських книг і присвоєння парафіяльним школам імені *Тараса Шевченка*.

Популярність недільних шкіл стала надзвичайною, і тому 1896 року довелося відкрити більше помешкання, яке *Христина Алчевська* знову ж таки збудувала на власні кошти.

У цьому будинку було вісім класних кімнат, великий зал, кімнати для шкільного музею та бібліотеки.

ЖИТТЕПИС

У недільних школах упроваджувалися передові на той час освітні методики: широкої популярності набувало наочне навчання, започатковували метод бесіди, пояснювального та позакласного читання, центром якого була шкільна бібліотека.

Також запроваджували педагогічні щоденники, куди записували спостереження за розвитком психіки учнів.

У Харківській приватній жіночій недільній школі було відкрито музей наочних посібників (таблиць, картин, манекенів, приладів тощо).

Такого музею не мала жодна початкова школа Російської імперії.

У 1896 році в цьому музеї налічувалося 434 експонати, багато з яких були дорогі й унікальні.

ЖИТТЕПИС

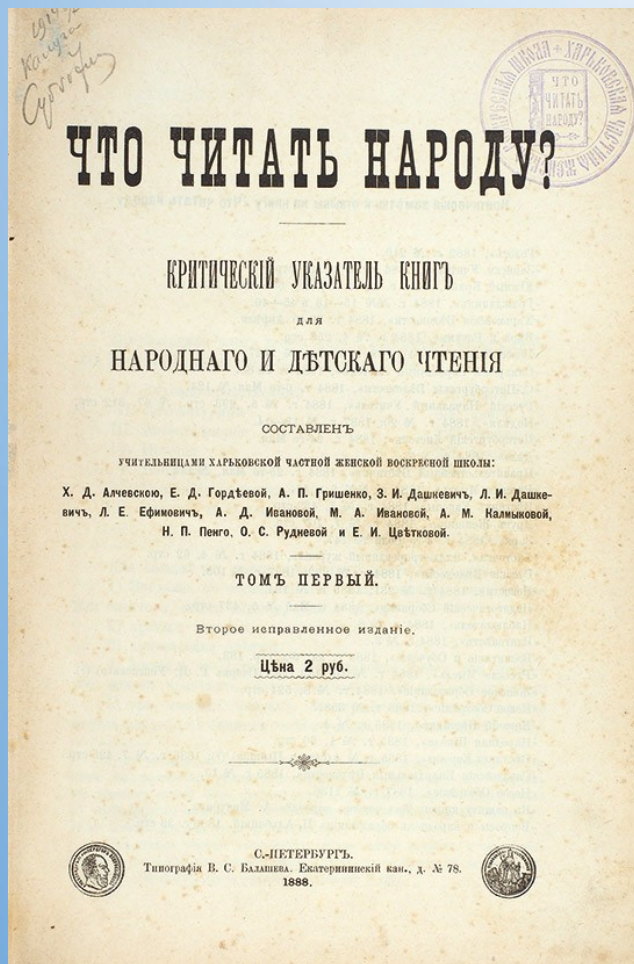

Виставкова зала
Харківський художній музей

Із понад 300 недільних шкіл у царській імперії тільки в *Харкові* школа мала своє приміщення, яке було споруджено поруч із будинком *Алчевських* (на гроші чоловіка за проектом зятя архітектора *Олексія Миколайовича Бекетова*).

Сьогодні там знаходиться виставкова зала *Харківського художнього музею*.

ЖИТТЕПИС

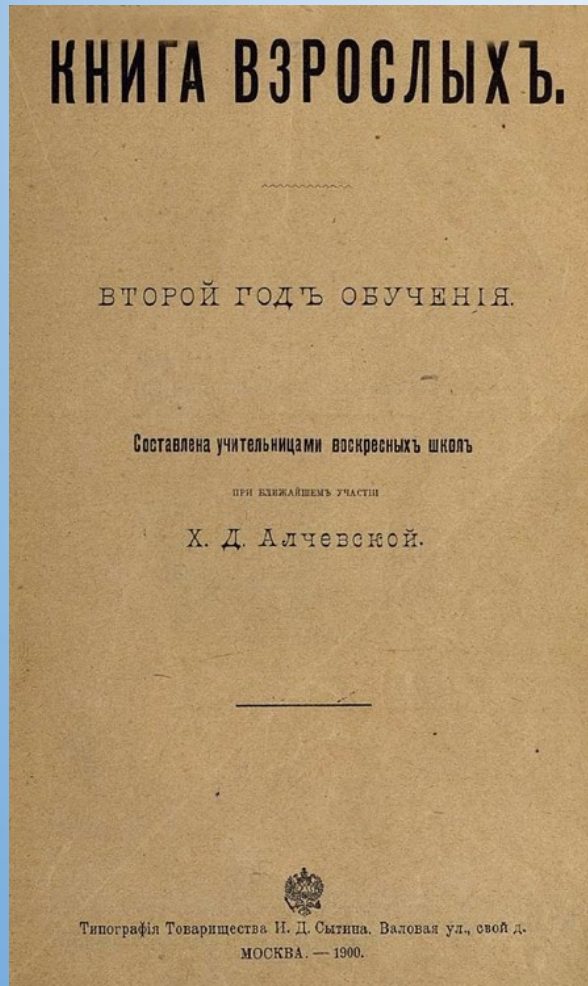
Перший том покажчика
«Що читати народіві?»
1888 рік

Христина Данилівна Алчевська з авторським колективом видали 3-томний критико-бібліографічний покажчик для народного та дитячого читання «Що читати народіві?» (1884 — 1906), де подано аналіз понад 4 тисяч видань.

Книга отримала вісімдесят відгуків професорів та інших діячів.

А сама *Христина Алчевська* написала 1150 анотацій.

ЖИТТЕПИС

Книга для взрослых.
Другий рік навчання
1900 рік.

Авторський колектив на чолі з Х. Д. Алчевською підготував також 3-томний посібник «Книга для дорослих», у якому вперше було враховано специфіку навчання дорослих.

Протягом 1899 – 1917 років книга перевидавалася сорок разів і стала національним бестселером.

Христина Алчевська видала мемуари «Передумане та пережите» (1912), методичні статті з навчання дорослих, посібники, оповідання.

ЖИТТЕПИС

Христина Данилівна Алчевська організовувала освітянські виставки, зокрема й міжнародні.

У 1889 році відбулася *Паризька виставка*, на якій журі педагогічної секції присудило покажчику «*Що читати народові?*» найвищу нагороду – «*Diplome d'honneur*». Також удостоїло вчителів *Харківської приватної жіночої недільної школи* двох золотих і двох срібних медалей.

Христину Алчевську обрано віцепрезидентом *Міжнародної ліги освіти*.

ЖИТТЕПИС

Харківська приватна жіноча недільна школа також брала участь в Антверпенській, Брюссельській, Чиказькій, другій Паризькій виставках, де книга «Що читати народові?» знову отримала найвищі нагороди.

Про Україну дізнались у світі!

ЖИТТЕПИС

Підсумком діяльності *Христини Данилівни Алчевської* можна вважати те, що її просвітництво дало рясні плоди.

Освіту в *Харківській приватній жіночій недільній школі* здобули понад 17 тисяч жінок.

Цей заклад став дослідницьким.

Він готував не просто письменних людей, але й науковців, діячів, мислителів.

ЖИТТЕПИС

Пам'ятник Тарасу Шевченку

в садибі Алчевських.

Харків

Христина Данилівна Алчевська була інтелектуальною та діяльнісною.

Вона прагнула духовного, уміла це духовне практично втілити: популяризувала українську мову, народну пісню, творчість *Тараса Григоровича Шевченка*.

Разом із чоловіком вони перші у світі на своїй садибі (тепер будинок Палацу культури Національної поліції) встановили *пам'ятник Тарасу Шевченку* – погруддя роботи скульптора *Володимира Беклемішева*.

У 1932 році син *Микола* передав пам'ятник до картинної галереї *Т. Г. Шевченка*. Наразі він зберігається в *Національному музеї Т. Г. Шевченка* в Києві.

*Я вся горіла бажанням поринути в громадську діяльність
і зробити в житті щось добре.*

Христина Алчевська

Христина Алчевська —
організатор і науковець, харків'янка,
справжня українка,
яку ми пам'ятаємо й сьогодні!

Методичний кейс

Відеоогляд:

✓ 5 цікавих фактів про Христину Алчевську.

URL: <https://www.youtube.com/shorts/novy1RGjC-I>

✓ 04 Історії сильних. Христина Алчевська.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fu9KocTIBIQ>

✓ [«Люди і долі». Родина Алчевських / Наукова бібліотека ХНАДУ.](#)

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ISxOQGxtf-g>

✓ Христина Алчевська / Чернігівський історичний музей ім. В. Тарновського.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1BazXifyFms>

✓ Христина Алчевська – життя «з користю для людей» / «Ген українців» з Іриною Фаріон.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fvlow-fgMKE>

Віртуальні виставки:

- ✓ До 180-річчя від народження Х. Д. Алчевської (1841–1920), української діячки народної освіти, письменниці, бібліографа / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.

URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=1009>

- ✓ Просвітителька народу : до 180-річчя від дня народження українського педагога Христини Данилівни Алчевської (1841-1920) / Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка.

URL: <https://cusu.edu.ua/images/library/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8/%D0%90%D0%BB%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0.pdf>

- ✓ Талановита просвітителька народу : до 175-річчя від дня народження Христини Данилівни Алчевської / Харківська обласна універсальна наукова бібліотека.

URL: <https://library.kh.ua/exposition/talanovyta-prosvitytelka-narodu/>

- ✓ Х. Д. Алчевська (1841–1920) – подвижниця народної освіти / Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?exhibitions=%D1%85-%D0%B4-%D0%B0%D0%BB%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-1841-1920-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4>

Використані джерела:

- Котубей-Геруцька О. Родина Алчевських: якою була інтелігенція Українського Сходу до радянської колонізації / О. Котубей-Геруцька.

URL: <https://suspilne.media/culture/815147-rodina-alcevskih-akou-bula-inteligencia-ukrainskogo-shodu-do-radanskoj-kolonizacii/>

- Педагогічні погляди і освітня діяльність Христини Данилівни Алчевської / Педагогічний музей України Національної академії педагогічних наук України.

URL:

<https://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%B8-%D1%96-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD/>

- Смольницька О. Христина Алчевська (старша) — українка, просвітниця, лідер / Ольга Смольницька // Український інтерес.

URL: <https://uain.press/blogs/hristina-alchevska-starsha-ukrayinka-prosvitnitsya-lider-790066>.

- Трубнікова Л. М. Родина Алчевських — сузір'я талантів / Трубнікова Л. М.

URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/702613ae-63e1-4a24-a205-2f68fbf3e452/content>

Відвідайте сайт Харківської академії неперервної освіти

<http://edu-post-diploma.kharkov.ua/>

Із метою інформаційно-методичної підтримки педагогічних і бібліотечних працівників Харківщини на сайті створено розділ «Бібліотека», який поділяється на підрозділи:

*Видання Академії, Підручники
та Шкільні бібліотеки.*

У цих підрозділах можна знайти інформацію:

- про надходження підручників до області;
- рекомендації щодо відбору підручників;
- кейси матеріалів методичних вебсемінарів, які розкривають систему роботи шкільних бібліотек в умовах дистанційного навчання та воєнного стану;
- щомісячні Календарі знаменних і пам'ятних дат;
- буктрейлери, презентації, слайд-шоу до знаменних дат і подій тощо.

Підпишіться на YouTube-канал бібліотеки Харківської академії неперервної освіти

Шукаєте натхнення чи нові ідеї для шкільної бібліотеки?

YouTube-канал бібліотеки Харківської академії неперервної освіти —

простір, де досвід перетворюється на відеоформат.

Що ви знайдете на каналі:

✓ буктрейлери, слайд-шоу, презентації, віртуальні виставки
до знаменних дат і подій, багато корисних і цікавих матеріалів.

Підпишіться, щоб не пропустити актуальні оновлення для Вашого професійного портфоліо!

<https://www.youtube.com/channel/Uctl32PsIt90H0bYwdY-T8rw>

Дякуємо за увагу!

